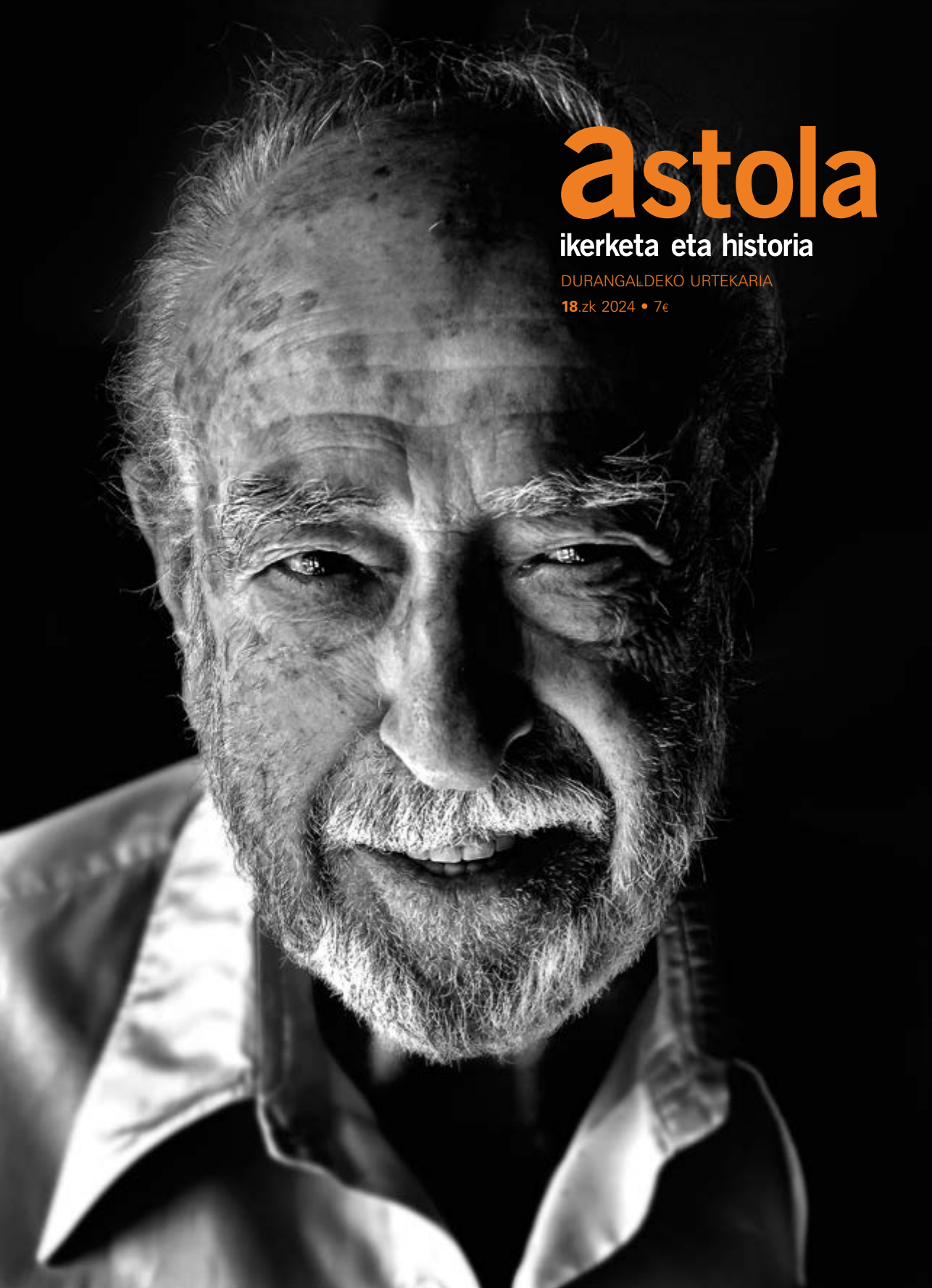

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

18.zk 2024 • 7€

LABURREAN

IZASKUN ELLAKURIAGA
BUSTINZA

ABADIÑOKO NUESTRA SEÑORA DE BEGOÑA BARNETEGIA FRANKISMOAREN ONGINTZA SISTEMAREN HASTAPENETAN

2024ko Durangaldeko Ikerlari Gazteen Sariketako lan irabazlea

Hirugarrenez antolatu da aurten Durangaldeko Ikerlari Gazteen Sariketa. Gerediaga Elkartek sustatuta, Durangoko Merinaldeko Amankomunazgoaren babesarekin antolatzen da ekimena eskualdeko ondarea, historia, kultura eta gizartea zaindu, ikertu eta zabaltzeko zaletasuna Durangaldeko gazteen artean bultzatzeko helburuarekin.

Edizio berrira 19-35 urte arteko kategorian bakarrik aurkeztu dira lanak, guztira bost. Kopuru txikia izan arren, kalidade handiko ikerlanak izan dira.

Epaimahaia eskualdeko hiru gaztek osatu dute: Iru-ri Altzerreka Martinez zuzenbide ikaslea, Helene

Sanchez Zelaia bioteknologian graduatua eta Ainhoa Zabarte Narbaiza kazetaritzan lizentziaduna. Epaimahairen iritzian, saritutako lana "lan osoa da eta ondo egituratua dago. Marko teorikoaren lurreratze egokia egiten du, testuinguru zabal batetik hasita Abadiño-ko errealliterata ekarrita. Horrez gain, frankismoaren beste aurpegi bat erakusten du, orain arte, horren ezaguna izan ez dena".

Marta Calvo Larralde durangarra izan da ikerlari saritua. Erregimen frankistak gerraosteko lehenengo hamarkadetan Abadiño-ko "Zelaietako hotela" bezala ezaguna den Ibaigoiti jauregian ezarri zuen umeentzako barne-
tegia ikertu du: Nuestra Señora de Begoña.

Ikerlari Gazteen Beka 2024

Gazte Ikerlarien Sariketako sari nagusia ekonomikoa bada ere (1000€), Astola aldizkarian laburpen bat argitaratzeko aukera ere ematen zaie irabazleei. Edizio honetan, baina, ikerlariarekin argitalpena atzeratzea adostu dugu. Izan ere, lan irabazlearen berri eman eta gero, hainbat ikerketa lerro zabaldu dira eta barnetegiari buruzko informazio eta datu gehiago bilduko direnez, Astolaren hurrengo edizioan, ikerlanaren laburpen osotuagoa argitaratzea erabaki dugu.

📍 **Goian:** Abadiñoko umeentzako barnetegia. Germán Zorraquin. Gerediaga Elkartearen artxiboa.

📍 **Behean:** Marta Calvo (erdian) saria jasotzen. Alboetan Idoia Otaduy Amankomunazgoko presidentea eta Beñat Gaztelurrutia Gerediagako kudeatzailea.

LABURREAN

MARKEL ONAINDIA
TXABARRI

40 URTEZ IZARREI BEGIRA

1980ko hamarkada hasieran Intxaurrondo eskolako ikasleekin batera Bartzelonara eginiko bidaian, Joaquín Rueda irakasleak teleskopio bat ikusi zuen museo batean.

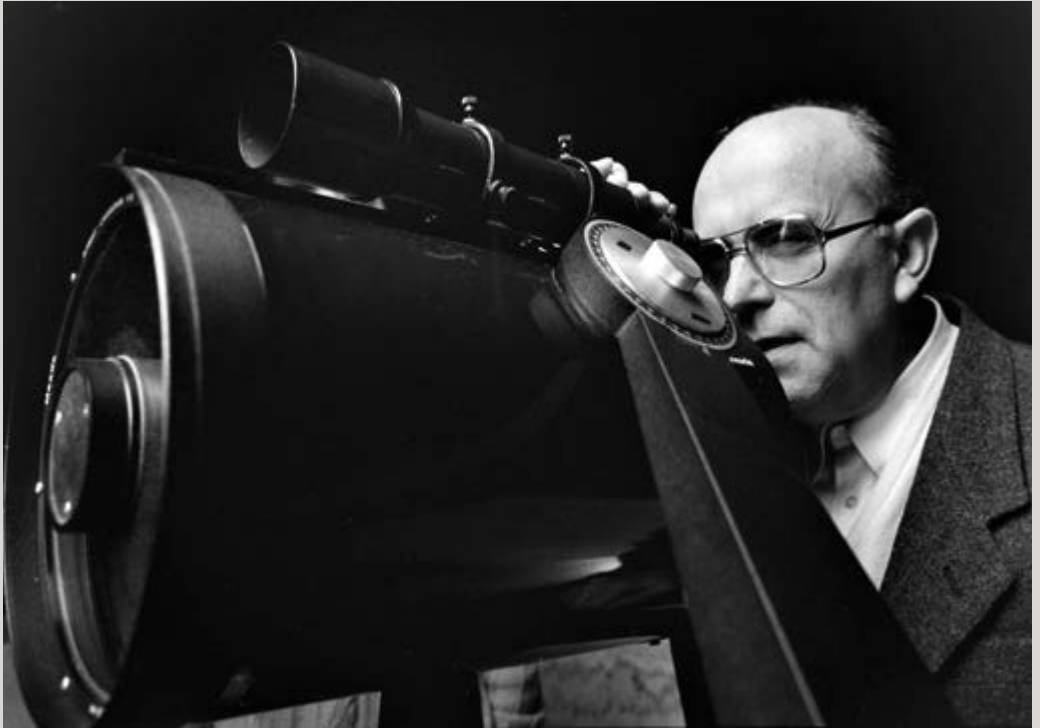
Astronomia zalea zen gaztetatik, eta une hartan ideia baten lehen printza sentitu zuen bere imajinazioan: ikastetxean astronomia behatoki bat muntatzea. Justu sasoi hartan Eusko Jaurlaritzak ikastetxeetako laborategiak hornitzeko plan bat bultzatu zuen, eta zortzi irakasle zeregin horretarako liberatu zituen. Rueda zen euren bat.

Durangarrak astronomia eta biologia arloen ardur hartu zuen, eta horren baitan bere ideari forma ematen hasi zen. Udalak Intxaurrondoko ikastetxea handitzeko asmoa zeukanez, obra behatoki bat eraikitzeke aprobetxatzea proposatu zuen Ruedak. Eta, egitasmoa onartu zuten. Lleidako (Katalunia) enpresa batek eraikitako behatokia 1985ean inauguratu zen. “Jupiter, Saturno eta ilargia ikustea orduan ikaragarria zen”, aitortu du irakasle ohiak. Autonomia erkidegoan ikastetxe batean ipinitako lehen behatokia izan zen.

Handik aurrera, milaka ikasle igaro ziren behatokitik, teleskopioaren bidez izarrek eta planetak ikusteko. Gainera, behean, astronomiari eskainitako gela zabaldu zuten gero, eta espazioko elementuei buruz ikasteko balio zuen. Ruedaren ostean Esteban Esteban irakasleak hartu zion lekukoa, eta hantxe jardun zuen 2018an Jaurlaritzak gela itxi arte.

Izarra elkarteak

1990 inguruan, Intxaurrondoko behatokia zabaltzearen eraginez, Durangoko astronomia zaleek Izarra elkarteak sortu zuten. Ikastaroak eta taldeko behaketak antolatzeari ekin zioten. Gaur egun, oraindik ere, martxan darrai elkarteak, Intxaurrondoko oktogonoan duten gelan. Hori bai, behatokia berritzea eskatu izan dute, eta ikasleentzako astronomia gela osterazabaltzeko sinadurak bildu ere bai. Behatokia zabaldu zenetik 40 urte beteko dira datorren urtean, eta Durangoko astronomia zaleek izarrei begiratzeko segitu gura dute aurrerantzean ere.

 Joaquín Rueda 1990ean (goian) eta 2024an (behean). Txelu Angoitia.

LABURREAN

IZASKUN ELLAKURIAGA
BUSTINZA

“BALENDIN, EZ VALENTIN”

Balendin Lasuen Solozabalek 100 urte beteko zituen aurten ekainaren 1ean bizirik balego. Zaldibarren jaio zen 1924. urtean eta Zaldibarren hil zen 2019ko abenduaren 26an. 95 urtetan ekintzailetza sena erakutsi zuen.

Zaldibar, euskara eta kultura izan ziren bere jardueren zutabe nagusiak. Eta berak beti azpimarratzen zuenez, beti, Balendin, ez Valentin. Aititaren izena hartu bazuen ere, aukera izan zuenean aldatu egin zuen.

Idazlea. Hainbat lan eta artikulu argitaratu zituen euskarazko aldizkarietan, esaterako, Anaitasuna eta Zeruko Argia-n. Gainera, historia eta etnografia gaiak landu zituen euskaraz eta gaztelaniaz. Nabarmentzekoak dira Caja de Ahorros Vizcaínak “Temas Vizcaínos” bilduman argitaratutako liburuak edota Zaldibarko koadernoak izenarekin berak argitaratutako 30 bat liburuxka.

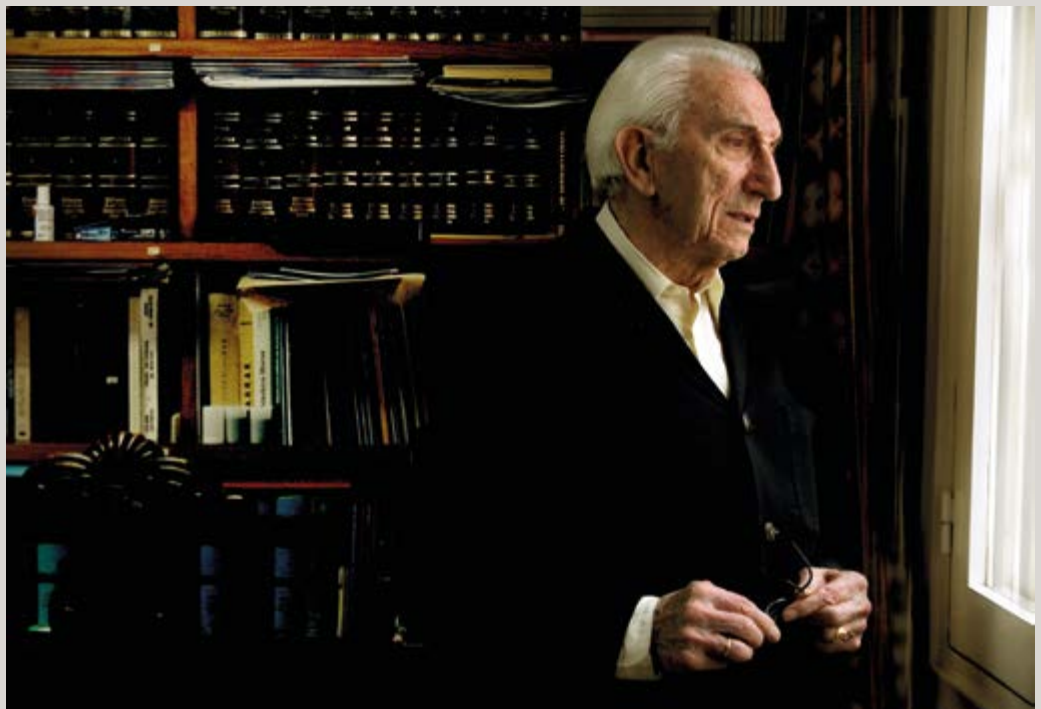
Musikazalea. Zaldibarko Koral Elkarteak eratu zuen 1945ean eta bertako zuzendari izan zen berrogei urtez, 1985 arte. Koral Elkarteak, baina, abesbatza baino gehiago izan zen. Kultura adierazpen ezberdinak jorrazten zituzten. Antzerki taldea, dantzariak eta etnografia taldea ere baziren. Talde guztietan hartu zuen parte Balendinek. Aurretik, gainera, kirol elkarteak 1942an sortzen lagundu zuen eta urtebete beranduagao mendizale taldea.

Ekintzailea. 1967an, eskoletako guraso eta adiskideen elkarteak sortzen lagundu zuen. Hango lehenengo lehendakaria izan zen. Gerediagako elkarteko lehendakari ere izan zen, erakundea sortu berritan, 1966tik 1972ra bitartean.

Politikaria. Herriko alkate izan zen 1976tik 1983ra, eta Bizkaiko batzar nagusietako kidea bi legealditan (1979-1982 eta 1983-1986 aldietan). «Bergarako alkateak» taldekoa ere izan zen 1976tik 1979ra eta urte horietan Durangaldeko Mankomunitateko lehendakaria ere bai. Beranduago, Eusko Jaurlaritzaren Kultur ordezkaria izan zen Bizkaian 1983tik 1994ra.

Enpresaria. Berrizko Manufacturas Lasuen lantegiko jabea izan zen.

Egindako lan guztiaren ordain sariak ere hainbat jaso zituen. 2007an, Bilboko Liburu Azokak Urrezko Luma Saria, kulturaren eta euskararen alde egindako lanagatik. 2013an, beste bi: Bizkaiko Foru Aldundiak ematen duen Lauaxeta Saria eta Zaldibarko herriak egin zion esker-on omenaldia.

📷 Balendin Lasuen 70eko hamarkadan Liburu Azokan (goian) eta bere etxean 2009an (behan). Foto Sol/Txelu Angoitia.

LABURREAN

IZASKUN ELLAKURIAGA
BUSTINZA

GORULARI-DANTZETAN SAKONTZEKO ARGITALPENA KALERATU DUTE IURRETAN

2023an, 50 urte bete ziren lurretako dantza taldeak Gorularien-dantzak berreskuratu zitutela: 1973ko maiatzaren 25ean Donostiako udaleko osoko bilkuran dantzatu zituzten Goizaldi taldearen XXV. urteurrena ospatzeko.

Egun haretan, Iñaki Irigoienek Durangaldeko dantzei buruzko hitzaldia eman zuen, eta amaieran, iurretarrekin berreskuraturako dantzak lehenengoz dantzatu zituzten. Gero, urte haretako San Migel jaietan ere dantzatu zituzten eta harrezkero urtero plazaratu dituzte, iaz 50 urte betez. Gorulari-dantzen jatorria eta bilakaera azaltzeko, aurtén, Iñaki Irigoien Etxebarría folklore ikerlariak idatzitako liburuxka argitaratu dute lurretan.

1886ko Durangoko Euskal Jaietan, Gorpuzti-egunean sustraitutako dantzetan dute oinarria gaur egun egiten diran gorulari-dantzak. Jatorriz, 8 gizonezko gazteek dantzatzeko zituzten, baina 1886ko jaietarako berresmatu eta 8 emakume gazteek ere dantzatu zituzten.

📷 Arku dantza.

Gorularien-dantzak hiru dira eta lurretan ordena honetan dantzatzeko dute: Arku-dantza edo Uztai-dantza, Zinta-dantza eta Gorularien estanpa.

Arku-dantza edo **Uztai-dantza**. Durangon arkuak eskuan egiten den dantza bati buruzko lehen datua 1828. urtekoa da. Eta berezitasun nagusia da neskek dantzatu zutela Fernando VII.a eta Maria Josefa Amalia bere emaztearen aurrean.

Zinta-dantza. Zintak makila batetik zintzilik eta dantzariak zintei eutsita egiten den dantza honek "Domingillo" izena ere hartzen du. Makila puntan jartzen den txotxongiloaren izena da. Dantza hau da hiruretan zaharrena. Durangon, Gorpuzti jaietako prozesioaren ostean dantzatzen zuten, eta aintzinako dokumentuetan jasotzen denez inauterietan ere dantzatu izan da.

Gorularien estampa. Beren beregi 1886ko Euskal Jaietarako sortu zen. Juan Antonio Moglek 1881ean idatzitako *Peru Abarca* liburuko pasarte batean dauka jatorria. Bertan, lihoaren lanak azaltzen dira. Langintzari buruzko bertso horietako batzuk hartuta, estanparen kantua egin zuten eta Valentin Maria Zubiaurre garai-tarrak doinua jarri zion.

Gorularien-dantzak, beraz, aspaldikoak dira. Baina 1936ko gerra zibilak eta gerraosteko egoera sozialak galzorian utzi zituen. 1967an, Gerediaga Elkartek sustatuta, Durango Merinaldeko lehenengo "Ezpata-dantzari Eguna" egin zen, eta inguruko dantzen forma zaharrak berreskuratzeko gogoia pizteko balio izan zuen. lurretako dantzariak, esaterako, Gorularien-dantzak berreskuratzeko lanari ekin zioten.

📷 Gorularien estampa.

📷 Zinta dantza.

LABURREAN

FRAN IRUARRIZAGA
LANDABURU

ORTUGUREN BASERRIKO TROXA

ELORRIO, 1797

 Troxaren detaileak.

Ortugurengo troxa Landaburu-Uribarrena familiako altxorra da. 1797ko urtarrilaren 9an sinatutako ezkontza hitzarmenean aipatzen da. Berrizko Francisco de Lasuen eta Elorrioko Ortuguren baserriko Maria Josefa de Yturberen arteko ezkontzaren inbentarioan agertzen da troxa. (Hemen trojea esaten da).

Aleak gordetzeko balio zuen troxa honek, eta azterketa dendrokronologikoa zehazteko badago ere, XVII. eta XVIII. mendeen artean koka dezakegu. Garai haietan bi kutxa mota zeuden: etxeko elikagaienezakoak

“... y a más declara dicho donante que se hayan existentes al presente en esta dicha casería de Ortuguren, cuatro camas decentes, con todo lo necesario de hacer, colchones y adherentes: catorce arcas de varias cabidas y un troje grande de cien fanegas...”

📷 Troxa.

(artoa, garia, ...) eta komunitarioak, esaterako, elizarako hamarrenak eta primiziak biltzeko.

Ortugurengo troxa haritzeko piezekin osatuta dago eta luzera taila polit, luze eta bakun bat dauka. Guztia matxinbratua da eta zurezko zirizko lotuneak ditu. Garaiko euskal zurgintzan benetako artelana dela esan dezakegu. Barrua bi zatitan banatuta dago, eta horietako bakoitzak izteko estalki bana dauka, sarrailek eta guzti. Giltzarako Kutxa Santiagoko maskorarekin apainduta dago. Goiko aldea laua da, nahiz eta askok teilatutxo itxura izan.

Troxaren neurriak honek dira: luzeran 260 zm, zabalera 165 zm, altueran 165 zm eta zuraren lodiera 6,5 zm. Kutxak 100 anega biltzeko balio zuen, eta kontuan hartzen badugu batek 92 libra dituela, eta libra batek 0,45 Kg, guztira 4140 Kg-ko gaitasuna zuen.

Ortugurengo troxa laster zabalduko den Bilboko Euskal Museo berrituan izango da erakusgai. Museoko arduradunek Landaburu-Uribarrena familiarekin hitzarmena sinatu dute, dohaintzan usteko museoaren erakusketa iraunkorrerako.